

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

de 'Aufhebung' figureert, die in verband wordt gebracht met het destructieve. Het symbolische — zeg het spreken — is alleen maar mogelijk door de destructieve act van de castratie, die een lege plek creëert in het subject. Deze lege plek vraagt erom gevuld te worden en dat gebeurt in het beste geval met woorden.

Een van de schrijvers in dit boek, Pierre Fedida, durft de term 'négatif' niet voor zijn rekening te nemen in relatie met het klinisch werk. 'Le négatif' schept volgens hem niet alleen verwarring maar legt ook nadruk op een aspect van het therapeutisch proces dat slechts een deel is van de dialectiek. Dit deelaspect verheffen tot een vlag die de hele lading zou moeten dekken vindt hij misleidend. 'Das Negative, dat bestaat niet bij Freud', zegt hij stellig en verder heeft volgens hem het denken van Hegel niets uit te staan met het psychoanalytische gedachtegoed. Een nogal kritische stellingname. Ten aanzien van Freud heeft hij natuurlijk ongelijk. Men hoeft alleen maar te denken aan de doodsdrijf en de 'Verneinung'. Ten aanzien van Hegel ligt de zaak wat gecompliceerder. Hegel is de filosoof van het niet-zijn bij uitstek en dit gegeven niet in verband brengen met 'le négatif' lijkt mij eerder een ommissie dan een vergissing. Kijk maar naar de wijze waarop Lacan het hegeliaanse niets tot centraal punt in zijn denken over het subject heeft gemaakt. Wanneer wij tot een beoordeling komen van dit boek, moet gezegd worden dat het een intrigerend thema behandelt dat voor vele Nederlandse analytici geen gebruikelijke kost is. Om dit boek te kunnen appreciëren zal men enigszins thuis moeten zijn in de Franse psychoanalyse. Daar staat tegenover dat het thema van verschillende kanten en repeterend door diverse auteurs wordt belicht. Aan de discussie wordt veel aandacht besteed, wat de levendigheid alleen maar ten goede komt. De vele herhalingen vallen dan nauwelijks op omdat ze telkens net iets anders worden geformuleerd en de lezer de kans krijgt goed in het onderwerp thuis te raken.

André Green heeft met zijn collega's een belangrijke notie uit de psychoanalyse opnieuw naar voren gebracht. Het lijkt erop dat de inbreng van Lacans gedachtegoed schittert door afwezigheid. Ook hier lijkt het negatieve aan het werk te zijn geweest: wat verdrongen is keert op een of andere manier terug in het reële, ook hier tussen de regels van dit boek.

Literatuur

- FREUD, S. (1925). Die Verneinung. *Gesammelte Werke* XIV. Londen: Imago Publishing & Co., Ltd.
- GREEN, A. (1993). *Le travail du négatif*. Parijs: Minuit.
- HYPPOLITE, J. (1966). Commentaire parlé sur la Verneinung de Freud. In J. Lacan, *Écrits*. Parijs: Éditions du Seuil.

De ontluistering van Jung

Bespreking van

Deirdre Bair (2003). *Jung — Een biografie*. Amsterdam: De Bezige Bij.
ISBN 90 234 1198 6, 944 pp., € 54,90

FRANS SCHALKWIJK

Zou Freud ooit een auto hebben bestuurd? De Gaybiografie geeft daarover geen uitsluit, maar ik neem aan van niet. Ik kan me Freud zelfs niet op de fiets voorstellen. Hij is de man van het te krappe appartement in de Berggasse, een strak geregeld werkschema en een calvinistische, wat sombere instelling. Jung is de man met een grote villa aan het meer, een maitresse met wie hij de lunchtijd doorbracht, vijf maanden vakantie per jaar en een knalrode open Chrysler. Freud hield zich bezig met Michelangelo en het Oude Testament, Jung met spiritistische seances, parapsychologie en ufo's. Het is gewoon onvoorstelbaar dat de Zwitser Carl Gustav Jung (1875-1961) ooit tot de intieme kring rond Freud heeft

behoord. Hun beider beroemdheid maakt dat hun vriendschap nog steeds tot ieders verbeelding spreekt, maar uiteindelijk hebben ze maar zeven jaar, van 1906 tot 1913, zeer intensief contact gehad. Lezing van *Jung — Een biografie* van Deirdre Bair (2003) maakt duidelijk hoe verschillend beide mannen waren.

Literair journaliste Bair belicht vooral de persoon Jung, zoals zij dat eerder deed met Simone de Beauvoir, Anaïs Nin en Samuel Beckett. Wie echt iets inhoudelijks over zijn theoretische werk of behandelingsmethode wil weten, zal na lezing teleurgesteld achterblijven. Anders dan bijvoorbeeld Freudbiograaf Peter Gay is Bair te weinig vakinhoudelijk onderlegd. Een volledige bibliografie of een zakenregister ontbreekt eveneens. Maar wat er wel in staat is fascinerend en alleszins de moeite van het lezen waard.

Jung is bepaald geen zondagskind. Vader is een armlastige dominee in een klein Zwitsers dorpje, moeder een labiele depressieve vrouw die zich met spiritisme inlaat. Hoewel als vierde kind geboren, is hij de eerste die in leven blijft. Zijn kleuterjaren worden gekenmerkt door sociaal isolement, eczeem en heftige kinderlijke angsten. Hij ontwikkelt een fascinatie voor lijken en heeft ook de gelegenheid die te zien. In de puberteit volgt nog een aanranding door een oudere man, zodat Bair concludeert: 'Er waren in zijn jonge leven zoveel dingen gebeurd die invloed hadden op zijn zelfbeeld, dat hij zich oneervol, onwaardig en onaardig voelde. Om dit te compenseren werd hij teruggetrokken en afstandelijk, alsof het hem niets deed, terwijl hij in werkelijkheid woedend en witheet was' (p. 45).

Zijn eerste universitaire essay als medicus is de lezing *De grensgebieden van de exacte wetenschap* en markeert een weg die Jung niet meer zou verlaten. Hij promoveert zelfs op 'de psychologie en psychopathologie van occulte fenomenen', een analyse van door hem in zijn familie bijgewoonde spiritistische seances. Als hij op zijn

vijfentwintigste afstudeert, krijgt hij een baan bij het beroemde Burghölzli psychiatrisch ziekenhuis in Zürich. In dit ziekenhuis, dat onder leiding staat van Eugen Bleuler, werken later bekend geworden analytici als Karl Abraham, Max Eitingon en Ludwig Binswanger. Dit ziekenhuis staat bekend om zijn werkwijze waarbij staf en patiënten intensief met elkaar omgaan. Later in zijn leven verlaat Jung de kliniek en werkt hij in zijn eigen praktijk.

Relationeel gezien is Jung een egocentrische man. Hij trouwt een schatrijke vrouw en kent nooit meer geldzorgen. Maar de tweede helft van zijn leven deelt hij zijn emotionele en professionele belevenissen vooral met zijn maîtresse Toni Wolff, een ex-patiënte. Met zijn kinderen is er een afstandelijke band, zozeer zelfs, dat zijn eigen zoon zich niet realiseert dat de vader van zijn zus ook zijn vader is. Ook de slordige manier waarop hij met patiënt-afspraken omgaat, verdient geen prijs. Maar hij is ook charmant en charismatisch, en weet veel mensen te inspireren. Bair besteedt in haar biografie veel aandacht aan de Jungs houding ten opzichte van het nazi-regime, die in ieder geval opportunistisch is geweest. In de jaren dertig lijft de Duitse overheid als het ware de in Duitsland gevestigde Internationale Gesellschaft in, een beroepsvereniging die in 1928 was opgericht door analytici als Frieda Fromm-Reichmann, Karen Horney, Wilhelm Reich en Felix Deutsch. Deze vereniging moest een tegenwicht vormen tegen de 'joodse freudiaanse analyse'. Joodse leden worden geroyeerd of zeggen zelf hun lidmaatschap op, en de zittende voorzitter treedt af omdat hij niet wil functioneren onder de politieke invloed van de nazi's. Zes maanden nadat Hitler aan de macht is gekomen, wordt Jung voorzitter van deze vereniging. Deze stap heeft na de Tweede Oorlog nog lang in controverses over de persoon Jung en over de jungiaanse analyse gespeeld. Zoals in de psychoanalyse wel vaker het geval is, is Jungs theorie in sterke mate

een afspiegeling van zijn eigen ervaringen. Zonder nu te willen speculeren over een psychiatrische diagnose, wordt in de biografie wel duidelijk dat Jung meerdere keren een psychotische episode heeft, waarin hij visioenen heeft. In een dergelijke periode schrijft hij zijn dromen op, doet dan de correspondentie en ziet nog enkele patiënten. Om al zijn angstige beelden en herinneringen te kunnen verwerken, speelt hij na de lunch allerlei spelletjes die hij als kind ook deed. Uren speelt hij met stokjes, stenen en andere voorwerpen bij het meer. Hele dorpjes worden gebouwd. Vertrouweling Clark Hull zegt over Jung: 'Jung was zowel een wandelend krankzinnigengesticht op zich als de geneesheer-directeur ervan.' Hij schrijft esoterische boeken, met aandacht voor de kabbalistiek, mythes, dromen, mandala's en spiritisme. Zijn theorie is sterk geworteld in de overlevering van 2000 jaar christendom en wars van ieder spoor van natuurwetenschappelijk denken. Steeds verder gaat hij weg van zijn oorspronkelijke werk, experimenteel onderzoek naar het verband tussen associaties en ziektebeelden. Aan de beschrijving van een behandelmethode komt Jung niet toe.

Na lezing van de lijvige, en soms wat te gedetailleerde biografie van Bair blijf ik licht verbijsterd achter. Vooral de persoonlijke informatie over Jung die Bair geeft, is onthullend. Met veel plezier las ik als psychologiestudent over Jungs indeling van de persoonlijkheid in introvert versus extravert en rationeel (denken en voelen) versus irrationeel (waarnemen en intuïtie). Archetypen, anima en animus waren fascinerende begrippen. Maar nu, werkzaam als 'freudiaans opgeleid' psychoanalyticus, zie ik vooral een zweverige theorie die ver van 'mijn' realiteit afstaat. Ook in die zin is de biografie ontluisterend.

Freud langs een feministische meetlat

Bespreking van

Eva Weissweiler (2006). *Die Freuds*

— *Biographie einer Familie*.

Keulen: Kiepenheuer & Witsch.

ISBN 3 462 03617 3, 320 pp., € 24,90

DIETER BECKER*

Eva Weissweiler, auteur van *Die Freuds*, heeft zich knap gedocumenteerd. Zij heeft niet alleen de bekende bronnen geraadpleegd, maar ook in het Freudmuseum in Londen, de Library of Congress in Washington en in de Bibliotheca Germanica Judaica (Keulen) ongepubliceerde documenten kunnen inzien. Verder won zij inlichtingen bij nog levende nazaten. De lijst van geraadpleegde bronnen telt 1110 items.

Weissweiler neemt echter helaas een soort 'vrouwvriendelijk', emancipatorisch standpunt in en al haar materiaal haalt zij door die wringer. Voortdurend probeert ze te bewijzen hoezeer Freud op het punt van vrouwvriendelijkheid steeds maar weer tekortschiet.

Wij horen over de lotgevallen van het gezin van Sigmund Freud, maar ook over zijn broers en zussen en over de aangetrouwden. Het wordt allemaal gepresenteerd volgens een goed-kwaadschema. Aan de kant van het kwaad vinden we in de eerste plaats Sigmund Freud. Hij zou een nietsontziende en handtastelijke tiran geweest zijn. Hij sloeg als jongeman zijn zus Anna tweemaal in het gezicht, omdat ze verliefd geworden was op een man die hem niet aanstond (p. 24). Zij was toen tussen haakjes zestien en haar pretendent zestig. Ook haar tweede vrijer, de nare broer van Martha (en Minna) had hij het liefst weggejaagd.

Eenmaal getrouwd ontpopte Freud zich als een gezinsdespoot. Omdat hij tegen iedere vorm van religie was, verbood hij